

CRIZA CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE ÎN DOMENIUL DREPTULUI ȘI LABIRINTUL POSIBILITĂȚII DEPĂȘIRII SALE

*Prof. univ. dr. Mircea DUȚU**

Din perspectiva unui secol de desfășurare instituționalizată și a șapte decenii de apartenență academică, cercetarea științifică în domeniul dreptului pare a fi ajuns la un nou moment de răscruce în existența sa. Pe fond, de data aceasta pericolele vin în mod evident mai ales din dominația devenită sufocantă a abordărilor tehnicist-rudimentare, a analizei textului normativ, care tinde să o transforme într-o simplă consultație de cabinet de avocatură specializat, care, la rândul-i, în mare parte e amenințată de previzibilele consecințe ale aplicațiilor inteligenței artificiale de substituire a operațiunilor (tehnice) de identificare a textelor în prezență, corelare și interpretare a legii și sintetizare a jurisprudenței pertinente. Eșecurile repetate ale încercărilor depășirii crizei domeniului, în condițiile absenței voinței politice de reșezare instituțională, prefigurează cronicizarea sa și, în cele din urmă, inevitabilul colaps. În acest joc, devenit „sumă nulă”, ecuația se impune a fi redefinită, spre o posibilă depășire a impasului printr-o regândire a proiectului și o relansare a sa ca atare. Pentru aceasta e nevoie de o analiză adecvată a tradițiilor și evoluțiilor de până acum, de o evaluare responsabilă a stării de lucruri și de trasare a unei perspective în termenii progresului viabil. Instituțional, cumpăna existențială provine din desistarea interesului public de miza reflecției juridice, apreciată ca a fi devenit nerelevantă în plan național și transferată eventual în cel regional, cu implicațiile aferente.

1. În urmă cu o sută de ani, mai exact prin Constituția din 29 martie 1923, se înființa „un Consiliu legislativ, a cărui menire era să ajute în mod consultativ la facerea și coordonarea legilor” (art. 76), a cărui consultare era obligatorie, iar opiniile

* Directorul Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române; membru al Asociației Internaționale de Dreptul Urbanismului (AIDRU); mircea.dutu@gmail.com

sale, deși neobligatorii, nu puteau fi ignorate. Era punctul culminant, consacrat constituțional, al unor tradiții inaugurate de comisia centrală mixtă de la Focșani, instituită prin Convenția de la Paris din 1858 care trebuia să pregătească proiectele de legi de interes comun pentru cele două principate în curs de definitivare a „unirii de bază”, urmată de Consiliul de Stat creat prin Statutul dezvoltător din 1864 și abandonată (temporar) prin Constituția din 1866, care lăsa totuși deschisă, prin modificarea din 1884 (art. 131), posibilitatea stabilirii unei atare structuri. Noua instituție se înscria, deopotrivă, în continuarea tradiției constituționale și în viziunea statului național unitar, creativ și integrator, consacrată de respectiva lege fundamentală a țării reîntregite și promova concepția unui proiect de țară modernă, democratică și cu o puternică vocație europeană. În același timp, aparțința sa la valul constituționalismului care a urmat imediat Primului Război Mondial, fondat de supremația legii și primatul dreptului, imprimau dimensiuni noi demersului de legiferare. În cadrul dezbaterilor organizate de Institutul Social Român (ISR) în perioada premergătoare și pentru pregătirea noului text constituțional (decembrie 1921–iunie 1922) intervenientul asupra subiectului, profesorul C. Partheniu, făcea interesante considerații în privința rolului unui consiliu legislativ, în care se regăseau puternice rezonanțe ale „noii direcții” în cercetarea dreptului, ilustrată în epocă prin lucrările unor specialiști reputați precum Ihering, Picard, Saleilles, Duguit, Geny etc.

Tradiționala misiune de expertiză tehnică aferentă unui atare organism era întregită acum cu cea de „elaborare genetică”, consacrată investigării și găsirii „în formă născândă, nativă, a principiilor generale”, adică de cercetare științifică autentică. Schimbarea de perspectivă era radicală. Transformarea în text pozitiv a unei concepții legislative devenea o problemă de știință, nu numai una de tehnică, de punere pe hârtie în pagină normativă; nu mai era vorba deci de a căuta simple justificări ale unei reguli de drept pe baze legale, formale, logice, deductive, în legăturile de la premisă la consecință, care ar exista între regulile de drept și anumite principii. De această dată, nu o atare justificare deductivă preocupa, în primul rând și exclusiv, pe juristul implicat, ci explicarea cauzală, deductivă, elucidatoare, care consta și în a stabili legături cauzale între anumite reguli de drept și instituțiile juridice, dar dincolo de asta în a identifica și lua în considerare anumite nevoi ale vieții. Așadar, nu numai logica deductivă, bazată pe identitate, pe legătura unei consecințe de premisă, era cea care domina atunci, ci mai degrabă cea inductivă, ce urmărea stabilirea raportului cauzal. În acest mod dreptul îi crea o bază științifică, de realități sociologice, iar rolul juriștilor specializați creștea spre o permanență în elaborarea legilor, ceea ce impunea o adâncire a pregătirii și o științifizare a preocupărilor lor. Cu o asemenea înțelegere a statutului structurii preconizate constituțional, era promovată legea de înființare și organizare a Consiliului legislativ, din 26 februarie 1925, de inițiatorul său, ministrul justiției, profesorul universitar

George Mârzescu care îl califica drept „organ consultativ de natură științifico-tehnică și cu existență permanentă” și justifica, în spiritul concepțiilor timpului, și conform unei atari definiții duale deja invocate, instituirea sa „pentru că opera de creație a dreptului este din ce în ce mai delicată și reclamă, pe lângă cunoștința stărilor de fapt sociale, economice și politice, asupra cărora se legiferează, serioasa cunoștință a unei serii de chestiuni, materii și principii care necesită o pregătire specială”. Exprimând atari considerente, legea specială constitutivă îi stabilirea ca misiune în primul rând elaborarea proiectelor de unificare a tuturor codurilor judecătorești, prevedea în organigramă un Birou pentru studii istorice, iar Dosarul complet de avizare avea să prefigureze un „miniproiect de cercetare științifică aplicată”. De-a lungul existenței sale interbelice Consiliul Legislativ și-a manifestat ca funcție definitorie *avant la lettre* legistica, respectiv simbioza dintre tehnică și cercetare științifică juridică. Așadar, instituirea instituției „consiliului legislativ” în urmă cu un secol se făcea în formula unui „organ consultativ de natură tehnico-științifică” care desfășura o „operă de creație a dreptului” și nu numai o simplă operațiune tehnică de formulare/redactare a textelor proiectelor de acte normative, cu justificări și conținut preconstituite și stabilite de alții.

Astfel conceput și construit într-un asemenea spirit, el și-a asumat ca principală responsabilitate prefigurarea noului drept românesc, prin unificarea legislativă, recodificare și modernizare, structurarea unei culturi juridice, ca unul de evoluție și sinteză națională și cu puternică vocație europeană. Desigur, preponderentă a fost activitatea de avizare, pregătire și elaborare a actelor normative, dar complexitatea proiectelor, precum cele ale noilor coduri: civil, comercial și penal au presupus *per se*, în condițiile date un substanțial proces de conceptualizare și analiză științifică, dincolo de procesul propriu-zis de tehnică legislativă. Și aceasta cu atât mai mult cu cât și în plan internațional noua organizare europeană și spiritul timpului generaseră ample preocupări de reforme legislative, codificări și școli de gândire. În plus, apăreau și se intensificau preocupările și proiectele de unificare, prin promovarea unui drept comun uniformizat. Așadar, o structură cu o misiune de consiliu legislativ fondată pe o activitate esențialmente de cercetare științifico-tehnică-juridică. Valorificând potențialul creator al țării întregite și diversele sale orizonturi cultural-juridice, Consiliul a acordat o atenție prioritară elaborării proiectelor noilor coduri de unificare, efectuând ample cercetări de evaluare a tradițiilor pertinente, de drept comparat și impact sociologic și utilizând ultimele categorii și operațiuni de tehnică legislativă. Experimentele în sine, precum cele ale codului penal și codului de procedură penală adoptate în 1936 și reacțiile și modificările ce s-au impus, reformulările și refacerile codului civil și de procedură civilă, precum și cele ale codului comercial, amplele dezbateri și propuneri asupra realizării unificării legislative și victoria perspectivei impuse de realitățile istorice rămân semnificative

pentru transformările și metamorfozele vieții juridice naționale de acum un secol. Marea generație interbelică a științei dreptului formată la noua școală juridică românească de la București, Iași, Cernăuți și Cluj-Oradea și-a completat pregătirea și desăvârșit formația profesională prin implicarea în lucrările Consiliului Legislativ Român. Desființat în 1948, acesta reușise să prefigureze deja o oarecare tradiție de legistică/cercetare și, totodată, profesioniștii implicați aveau să reia preocupările de gen, într-o nouă perspectivă, în cadrul unei structuri chemate să-și asume o menire asemănătoare, dar nu identică și cu alte orientări politice. Nevoia existenței unei atari misiuni persista, însă indiferent de meandrele istoriei.

2. Creat la 1 ianuarie 1954 ca institut specializat al Academiei Române în noua sa formulă de „academie de științe” (1948), Institutul de Cercetări Juridice (ICJ) a preluat „rolul inversat” al antecesorului său evocat anterior, în sensul că activitatea de cercetare științifică devenea dominantă și definitivă, iar rolul consultativ în propunerea și elaborarea proiectelor de acte normative era subsidiar, fără a fi lipsit de importanță. Pentru prima dată activitatea de cercetare științifică era instituționalizată, sistematizată organizațional, acoperind întreaga arie a dreptului, își stabilea un program de acțiune și avea obiective concrete. Preocuparea metodologică prioritară exprimată și asumată deschis era aceea de a promova și a ilustra „o anumită metodă sau un anumit stil de cercetare științifică”, unul care să țină seama înainte de toate că „după cum nu trebuie să existe considerații teoretice care să facă abstracție de necesitățile practice, tot astfel, satisfacerea nevoilor concrete ale practicii, nu se poate face decât în lumina considerațiilor teoretice”, așa încât orice lucrare de cercetare „să adauge dobândiri noi la cele anterioare” întrucât „pasul înainte este singurul care definește și situează pe tărâmul dreptului, o atare întreprindere ca științifică”. Împărțită în cercetare științifică teoretică (fundamentală) și aplicativă, „investigația pe tărâmul dreptului” se înscria aproape în mod natural unei atari perspective. Experimentul rămas unic în domeniu în privința codurilor penal și cel de procedură penală din 1969, ale căror anteproiecte au fost elaborate în cadrul Institutului și imediat urmate, după intrarea în vigoare, de publicarea *Explicațiilor teoretice...*, cu comentarii pe articole, exprimă aceeași abordare metodologică. Corpul de cercetători constituit din această perspectivă, de o valoare excepțională și conducerea științifică a institutului impuneau de la sine o înaltă preocupare și calitate profesională, îndreptate preponderent spre zona reflecției. Programul de cercetare expus în celebrul *Cuvânt înainte* din primul număr (1956) al revistei *Studii și Cercetări Juridice* (SCJ) sub forma „constanțelor dreptului” era, la rândul său, edificator în acest sens. Mărturisirea unuia dintre primii membri ai Institutului, profesorul Octavian Căpățînă (1919–2008), despre concepția fondatorilor institutului asupra rolului și rezultatelor lucrărilor sale e elocventă: „Planul de cercetare inițiat de profesorul

Traian Ionașcu și aprobat de Consiliul științific avea ca scop elaborarea de tratate aprofundate în toate disciplinele științifice. S-a procedat totodată la repartizarea materiei pe capitole, încredințate spre elaborare unor grupuri de cercetători, sub îndrumarea și coordonarea celor mai competenți specialiști. E suficient să amintesc dintre ei nume ilustre, precum cele ale prof. Mihail Eliescu sau prof. Vintilă Dongoroz. În fapt, rezultatele au fost mai puțin strălucite decât așteptările și previziunile scontate. Carențele s-au datorat în bună parte decalajelor substanțiale dintre posibilitățile maștrilor și veleitățile ucenicilor, nu toți cu adevărată vocație de cercetători științifici și cu stil redacțional corespunzător. În final au fost publicate doar unele monografii de prestigiu, semnate de nume ilustre și doar câteva lucrări colective.” Într-adevăr, o radiografie exactă a ceea ce a însemnat în general experiența ICJ până în 1989, și mai exact în cadrul primei etape de existență a sa. Retragerea, prin pensionare, a „vârfurilor” fondatoare, migrarea unor cercetători spre cel de-al doilea Consiliu Legislativ (reînființat în 1971) și trecerea Institutului sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice (1972) au marcat o primă perioadă de recul, urmată rapid de o alta în care, sub lozinca „integrării teoriei cu practica”, cercetarea științifică și-a pierdut și mai mult în autenticitatea sa, reducându-se la „munca de seminar” și cu un nivel de „cercetări științifice studentești”. Din păcate, revenirea începând cu 1990 sub egida Academiei Române nu a adus revirimentul așteptat și, în orice caz, necesar. „Explozia” învățământului superior juridic – public și privat – a favorizat o migrare masivă spre acest domeniu a juriștilor preocupați (cât de cât) de reflecția teoretică, iar eforturile consacrate relansării cercetării au rămas insuficiente și, ca atare, infructuoase. Proba cea mai elocventă a acestor realități o reprezintă absența marilor lucrări științifice (tratate) pe ramuri de drept și reducerea producției editoriale cu precădere la cursuri, manuale cel mult asezonate cu precizarea „conform noilor coduri”.

3. Marea problemă a investigației juridice a fost, rămâne și va fi „scientificitatea” sa, adică existența unei metode proprii de investigare, a unui efort de abstractizare suficient și rezultatele în termeni de progres creativ dincolo de utilitarism. Printr-o jurisprudență consacrată definitiv de o decizie din 14 octombrie 2022 a Consiliului de Stat (instanța supremă de contencios administrativ a Franței) s-a redeschis în Hexagon discuția mai veche, valabilă și la noi, asupra calității de știință a dreptului și mai ales de cercetare științifică a unui anumit fel de înțelegere și desfășurare a investigațiilor juridice. Mai exact, pe această cale s-a statuat că o teză de doctorat de procedură civilă tinzând să identifice dispozițiile juridice aplicabile și să analizeze practica juridică existentă într-un domeniu (respectiv particularitățile procedurii de divorț) nu constituie o cercetare științifică în sensul legii fiscale franceze, care să beneficieze de unele facilități acordate în materie. Desigur, reacțiile partizanilor

„scientificității” dreptului nu au întârziat să apară. În reproșurile lor la o atare poziționare jurisprudențială se pornea de la aprecierea că în cazul de speță ar fi fost vorba de o cercetare aplicată, constând în a găsi soluții noi în scopul rezolvării dificultăților manifestate în domeniul vizat, prin elaborarea unui model de probatoriu ce permite verificarea ipotezelor de plecare și demonstrarea faptului că acesta ar putea fi aplicat în mod efectiv în practică, prin aprecierea judiciară dată, dimensiunea prospectivă fiind total ocultată de judecătorul de contencios administrativ. În sensul dezvoltat de jurisprudența respectivă s-ar ajunge la a distinge, pe de o parte, între teze având o finalitate creatoare, ce poartă asupra unor chestiuni noi (cum ar fi cele legate de inteligența artificială, metavers, schimbări climatice ș.a.), iar pe de alta lucrări mai analitice, privind subiecte deja larg acoperite de doctrină și jurisprudență cu pur caracter constatativ, dar predominante. Or, oricât ar fi de seducătoare o atare perspectivă ea ar ignora faptul că o distincție de acest gen e cvasiinoperabilă în practică, în materie juridică adevăratele dificultăți apărând tocmai de acolo unde nu te aștepti, diavolul ascunzându-se, de cele mai multe ori, în detalii! Chiar și o teză de doctorat privind particularitățile procedurii de divorț, așadar, ar putea să-și arate originalitatea și ingeniozitatea și să constituie o veritabilă lucrare de cercetare și nu numai una de compilație! Ușor de pledat în favoarea unei atari teze, mai greu de demonstrat și de convins pe deplin! Și mai ales la noi, unde „doctrina de manual” excelează printr-o atare abordare analitică, iar orice lucrare se rezumă la a expune probleme, considerații și concluzii pur constatative. Asemenea considerente își pot avea rostul și semnificațiile lor concrete, dar nu pot înlătura marea problemă rămasă deschisă a statutului dreptului ca știință și a investigațiilor juridice ca și cercetare științifică. Persistența reducerii primului la simplă tehnică de identificare, interpretare și aplicare a dreptului și a secunde la pură operațiune de consultație acordată de un profesionist pe o temă dată reprezintă o provocare chiar existențială mai ales pentru un institut academic destinat să desfășoare o atare activitate cu titlu definitiv și de justificare a funcționării sale, precum și o facultate de drept care se respectă ca atare.

4. Implicațiile dezvoltării inteligenței artificiale și în special a celei generative vin în continuarea, se adaugă și accentuează declinul și criza profundă a reflecției juridice. Robotul jurist acaparează domeniul și generează două consecințe majore. Prima e aceea că ChatGPT anunță, din perspectivă proprie, prăbușirea pozitivismului, a tehnicii seci, a normei care se justifică prin norma însăși. E un semnal puternic, așadar, pentru necesitatea de a regândi dreptul ca un mijloc al justului. Cea de-a doua, la fel de imediată e aceea că (preinșii) doctrinari de acest gen vor fi ținuți să înceteze să fie comentatori arizi ai ultimei jurisprudențe ori al nu știu cărui nou proiect de lege, „savanți neutri, creiere fără suflet, ființe iresponsabile, oferindu-și serviciile oricărui le dorește” ori să părăsească arena în care vor deveni inutili. Ei vor trebui

de acum înainte să se întrebe, pentru a-și manifesta obiectivitatea și statutul pretins, spre a gândi dreptul ca un mijloc, a reflecta asupra finalității sale. Așa fiind, doctrinarii în general au îndatorirea de a „înceta de a fi tehnicieni”. ChatGPT va face cu brio asemenea operațiuni și deja legaltechs subliniază claritatea și relevanța analizelor algoritmice ale ultimelor jurisprudențe întreprinse prin intermediul IA. Această tehnică a comentariului hotărârii ori a celui comparat al proiectelor de lege sunt deja cunoscute și practicate cu ajutorul noilor tehnologii. Purul învățământ tehnic generalizat la noi, constând în reproducerea mecanică a tot ceea ce s-a făcut după codificarea și exegeza juridică nu-și mai are rostul. Se impune astfel prin forța tehnicii ceea ce propovăduiam tot mai insistent în ultima perioadă, din perspectiva cuiva preocupat de soarta cercetării științifice în materie: readucerea în amfiteatre, în reviste, manuale, tratate și colocvii, în centrul doctrinei și a învățământului de profil știința, reflecția autentică menită să permită deslușirea și cunoașterea cauzei și finalității dreptului, singurele rațiuni ale existenței juristului, adică istoria și filosofia fenomenului juridic.

Cunoașterea originii unui instrument și mai ales finalitatea sa vor reprezenta plusvaloarea adusă de universitar, ceea ce se așteaptă în general de la juristul autentic, perspectiva esenței formării și afirmării profesionale a viitoarelor generații de gânditori, analiști și practicieni ai dreptului. Tomurile „conform noului cod...”, analizele „potrivit art. ... rap. la art. ... cu aplic. prev. ...”, „reflecțiile” pe marginea textului îngust, reduse la folosirea DEX-ului și găselnițele de context vor fi aruncate brutal, la lada (tristei) istorii a pozitivismului atroce care sufocă gândirea autentică și împiedică progresul unei autentice științe a dreptului în România!

Așadar, pe lângă această operă de raționalizare a producțiilor juridice, prin inhibarea abordărilor normativiste, IA poate ajuta cercetarea în domeniu nu pentru a elabora studii adecvate și formula argumente și soluții originale, ci spre a-și realiza investigațiile sale sub dimensiunea documentării și informării mai rapide și mai complete. La rândul său, spre a-și îndeplini adevărata lor menire, ca rod al capacității umane, noile tehnologii digitale au nevoie de reglementări juridice adecvate, capabile să asigure controlul uman asupra utilizării acestora așa încât să nu devină periculoase, până la distrugere tocmai pentru civilizația care le-a creat și le promovează. Este o primă provocare majoră pentru dreptul inteligenței artificiale, care își croiește deja propriul drum între ramurile sistemului normativ și materiile cunoașterii științifice și studiului universitar.

5. Nu în ultimul rând, în mod evident asistăm și în domeniul dreptului la ceea ce s-a constatat în câmpul mai larg al cunoașterii: știința nu mai avansează! Este un refren întâlnit mai peste tot și reiterat cu insistență, dar parcă cu o intensitate deosebită în privința juridicului. Desigur, se înregistrează încă dezvoltări, evoluții,

reevaluări, dar nimic revoluționar, „disruptiv”, precum altădată. Astăzi, aproape fără excepție, nu conținem să ameliorăm existentul. Potrivit unora contracția, chiar paralizia inovațiilor științifice înregistrate cu precădere începând cu anii 1980 în țările dezvoltate ar ține de inflația birocratică, ea însăși fructul culturii concurenței, consubstanțială contextului general. Interpenetrarea crescândă a statului, universităților și a sectorului privat a condus toate părțile să adopte un limbaj, să manifeste o sensibilitate și să îmbrace o formă de organizare reieșite din lumea întreprinderilor, ceea ce a contribuit la accelerarea creației de produse imediat comercializabile și a avut efecte dezastruoase în privința stimulării cercetării originale. S-a mai adăugat apoi ceva: „hărțuirea academică”! Ea a contribuit la epuizarea forței travaliului științific prin „toxicitatea” mediului academic generată de instaurarea camarilelor de impostori impuși prin oricare alte mijloace decât cele ale autorității și competențelor profesionale. Triumful mediocrității de clan sufocă inițiativa și înlătură creația, reproducând birocratic utilitarismul și lipsa de plusvaloare.

6. În mod evident, ultimele evoluții accentuează până la extrem criza cercetării științifice în domeniul dreptului și ridică pe măsură problema existenței sale. Întrebarea fundamentală de al cărei răspuns depinde esențial dezlegarea sa devine, indiscutabil, aceasta: mai e nevoie, în România, de un astfel de tip de cercetare academică? Prin atitudinea factorilor decidenți în această privință s-ar putea deduce, mai degrabă, că nu! Realitățile și experiențele europene și mondiale ne arată însă, dimpotrivă, absoluta necesitate a unui dar veritabil demers de investigație juridică asupra fenomenelor ce caracterizează societatea în dimensiunea sa națională, europeană și mondială. Un exemplu de netăgăduit ni-l oferă modul „original” de abordare românească a integrării europene, cea care ne-a adus statutul ingrat de „stat integrat de categoria a doua”, prin ignorarea totală a faptului că Uniunea Europeană a fost, înainte de toate, o construcție juridică și reprezintă prin excelență o „uniune de drept”. Așadar, o simplă concluzie ne arată că apartenența occidentală trece prin cunoașterea și valorificarea corespunzătoare a provocărilor juridice pe care le presupune! Identificarea, prefigurarea și promovarea *profilului juridic de țară*, structurat din perspectiva tradiției istorice și a nevoilor și capacităților proprii de afirmare și evoluție în noul cadru internațional s-ar impune ca o prioritate absolută, care să fie reclamate oficial și înfăptuite academic de urgență și pe măsura nevoii socio-istorice. În plan intern și deplină consonanță, de exemplu, consolidarea democratică în sens occidental presupune valorificarea concluziilor unei abia recente inițiative de cercetare științifică privind tradiția constituțională și perspectivele constituționalismului în România. Toate celelalte reforme și evoluții ale societății românești, indiferent de natura și amploarea lor, nu se pot înfăptui în mod eficient fără contribuția unui

suport juridic decantat din perspectiva situațiilor concrete, conjuncturilor și de integrare euroatlantică potrivit intereselor proprii, într-o ecuație a durabilității și o logică a compatibilității.

7. Referitor la demersul concret, revenind la istoria începuturilor Institutului și preluând ideea fondatoare a întemeierii edificiului doctrinei juridice naționale se impune relansarea proiectului marilor tratate românești, pe principale ramuri de drept, într-o concepție unitară, corelată și cu o țintă clară: continuarea tradiției, surprinderea filonului de continuitate și sustenabilitate și promovarea elementelor de afirmare a profilului particular într-o lume a integrării europene și afirmării mondializării multidimensionale. Primul ar trebui a fi cel de *istorie a statului și dreptului român* (subordonată dezvoltării juridice naționale) care, însoțit de o argumentare a inițiativei și o expunere a derulării sale, s-ar impune a analiza și prezenta evoluțiile constituirii în timp și spațiu a concepției și practicii române despre statalitate, drept și justiție, a constantelor devenirii, expresiilor prezentului și perspectivelor devenirii sale. Alte repere majore le-ar putea reprezenta domeniile precum: dreptul constituțional, dreptul public, dreptul penal, dreptul mediului și al climei, dreptul integrării europene și al mondializării. Sunt restanțe, unele absolute, altele care se bucură de anumite dezvoltări anterioare, iar rezultatul se impune a fi o articulare armonioasă, într-o viziune globală, integrată și reprezentativă a marelui tratat de drept românesc contemporan. Izbânda acestui mare și inedit efort de creație științifică națională ar conduce la reliefaarea profilului juridic de țară, atât de necesar astăzi, într-o vreme ce se reclamă a uneia a unității în diversitate și reliefaare a dimensiunii civilizaționale pertinente.

8. Există „creație originală” în drept și justiție ori suntem în prezența unei triple tautologii? Semantic am mai putea discuta, desigur, unele aspecte, dar ca viziune de percepție și practică de realizare răspunsul nu poate fi decât unul afirmativ. Și aceasta pentru un simplu motiv și esențial, acela că norma juridică, dincolo de dimensiunea sa tehnico-formală, exprimă înainte de toate sintetic viața și reglementează tehnic conduita unui individ ca parte organică a unei colectivități statale, la noi prin excelență și una națională și nu în ultimul rând apartenența, directă și mediată, la comunitatea internațională. Numai prin aceasta și e suficient subliniată unicitatea și o anumită originalitate de percepție, trăire și obiectivare a experienței juridice de către fiecare individ, comunitate și națiune, în ipostaza indispensabilă de componentă a comunității regionale și mondiale. Dacă mai adăugăm o receptare și continuare particulare ale moștenirii romane, o dezvoltare cutumiară unitară de secole și o încrustare specifică în modernitatea europeană și apoi post-modernitatea globală, realizăm tabloul cuvenit.

9. În sprijinul constatărilor de mai sus, pentru consolidarea guvernantei și cooperării în materie și asigurarea premiselor și perspectivelor unei relansări, am propus, încă din 2019, după modelul experienței franceze de gen din 2017, convocarea a „Etats généraux” ale cercetării științifice românești în domeniul dreptului. Aceasta se impune cu atât mai mult cu cât întregul sistem preexistent, în pofida datelor sale modeste, asigură un minimum de supraviețuire, iar abandonarea sa va conduce la un vid inexplicabil și deopotrivă profund prejudiciabil. În orice caz, pe această cale, prin participarea tuturor structurilor de cercetare în domeniu existente, a reprezentanților oficialităților de profil, societății civile, a tuturor celor interesați în cadrul discuțiilor/dezbaterilor purtate în formule consacrate, ar putea rezulta concluziile care să permită asumarea acestei responsabilități de aneantizare a cercetării juridice ori, în cel mai fericit caz, de resetare a situației și relansarea preocupărilor în materie. Oricum, nepăsarea și indiferența completate cu măsuri organizatorice de „comasare” și redirecționare nu pot conduce decât la desăvârșirea eșecului; o reflecție comună pe un atare subiect ar putea oferi totuși noi piste de urmat și cel puțin un nou impuls de a nu abandona.